

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ในบทนี้จะกล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานของแต่ละชุมชน โดยข้อมูลพื้นฐานของบ้านสันหลวงสามัคคีได้มาจากการศึกษาโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชปีที่ 50 ข้อมูลจากพัฒนาชุมชนอำเภอพญาเม็งรายและสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ชาติพะยอม ผู้ใหญ่บ้านสันหลวงสามัคคีหมู่ที่ 8 สำหรับข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านสันสามัคคีหมู่ที่ 9 ข้อมูลจากพัฒนาชุมชนอำเภอพญาเม็งรายและการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ไส หลวงหาญ ผู้ใหญ่บ้านสันหลวงสามัคคีหมู่ 9 ซึ่งประกอบด้วยประวัติความเป็นมาและลักษณะภูมิศาสตร์โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมพัฒนาการของป่าชุมชน การศึกษา ความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนดังนี้คือ

4.1 ชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี

ประวัติความเป็นมาและลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านสันหลวงสามัคคีหมู่ที่ 8 ซึ่งตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย จากการสอบถามนายชาติ พะยอม ผู้ใหญ่บ้าน เกี่ยวกับความเป็นมาของหมู่บ้านทำให้ทราบว่า บ้านสันหลวงสามัคคีตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้านราวปี พ.ศ. 2513 โดยราษฎรกลุ่มแรกเป็นชาวบ้านอพยพมาจากที่อื่นมาตั้งถิ่นฐาน จำนวน 10 หลังคา ซึ่งห่างจากบ้านทุ่งเจ้า ประมาณ 1 กิโลเมตร และในปี พ.ศ.2515 ได้มีประชาชนจากหมู่บ้านทุ่งเจ้าอพยพมาอยู่อีก 30 หลังคาเรือน มีนายปิ่น หมั่นดี เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคนแรกและในปี พ.ศ. 2531 ได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นบริเวณวัดสันหลวง โดยมีนายอำนวย ฐานะคำมา และนาย ชัชวาล คำฟู เป็นครูผู้สอน ในปี พ.ศ. 2532 ได้ย้ายโรงเรียนไปตั้งที่สถานที่ใหม่บนดอยใกล้ ๆ หมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2532 นายชาติ พะยอม ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ในปี พ.ศ. 2541 นายเดียม คำนนท์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านมาจนถึงปี พ.ศ. 2545 นายชาติ พะยอม ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านจนถึงปัจจุบัน

ประชากรบ้านสันหลวงสามัคคีโดยราษฎรกลุ่มแรกเป็นคนท้องถิ่นและบางส่วนมาจากหมู่บ้านใกล้เคียงเช่นบ้านทุ่งเจ้า บ้านสันเชียงใหม่ บ้านสบเปา ได้อพยพตั้งถิ่นฐานเพื่อหาที่ทำกินและเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์จึงมีราษฎรจากที่อื่น

อพยพอยู่อีกจำนวนมากขึ้นมีการจัดตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มเป็นกระจุกอยู่ร่วมกัน ซึ่งที่อยู่อาศัยเป็นเนินเขาเตี้ยมีที่ราบล้อมรอบ ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนดินเหนียวซึ่งค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ มีภูเขาลาดจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของหมู่บ้านมีภูเขาซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของหมู่บ้าน เช่น ห้วยน้ำเลียใบ ห้วยน้ำห้วย ห้วยน้ำอ้อ ห้วยแก้ว ห้วยปู้ยัง ห้วยผีหลอก ห้วยน้ำเฮี้ย ซึ่งไหลตลอดปีโดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับบ้านทุ่งเจ้าหมู่ 4 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย

ทิศใต้ ติดกับบ้านห้วยก้าง ตำบลไม้ยา อำเภอพญาเม็งราย

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านสันป่าสัก บ้านหนองเสา ตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านสันสามัคคีหมู่ที่ 9 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย

การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านกับภายนอกหมู่บ้านมีถนนลาดยางตลอดสาย ถนนเข้าสู่

หมู่บ้านเป็นถนนลาดยางที่แยกทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1152 บ้านหัวคอย - บ้านคำตลาด ห่างจากเชียงรายประมาณ 45 กิโลเมตร การติดต่อระหว่างหมู่บ้านและภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ ถนนลาดยาง และถนนลูกรัง

โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม

ประชากรมีจำนวน 146 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 557 คน เป็นชาย 285 คน เป็นหญิง 272 คน ส่วนใหญ่เป็นคนเมืองที่อพยพมาจากที่อื่นเป็นญาติเป็นพี่น้องกันทำให้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างคนในชุมชน การจัดการในหมู่บ้านมีทั้งระบบเครือญาติและการปกครองตามระบบราชการ ราษฎรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดประจำหมู่บ้านคือวัดสันหลวงสามัคคี เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2517 เริ่มแรกเป็นกุฏิหลังเล็ก ๆ ต่อมามีการพัฒนาและก่อสร้างสิ่งถาวรเช่น วิหาร กุฏิ ศาลา นอกจากนี้ราษฎรยังมีความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับผีสิ่งเร้นลับต่าง ๆ มีประเพณีการเลี้ยงผีขุนห้วย เป็นประจำทุกปี ณ บริเวณป่าต้นน้ำ เลี้ยงผีปู่ย่า เลี้ยงผีชาวบ้าน เลี้ยงผีเหมืองฝาย ในช่วงประมาณเดือนพฤษภาคม ในฤดูเริ่มต้นการเกษตร มีพิธีการบวชป่าและพิธีสืบชะตาหมู่บ้าน

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร คือ อาชีพทำนา และปลูกข้าวโพดเป็นหลัก นอกจากนั้นยังมีถั่วลิสง และสวนกล้วย สวนมะม่วง สวนส้ม เป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของหมู่บ้าน การเกษตรส่วนใหญ่อาศัยน้ำจาก น้ำฝน ลำห้วย และแหล่งน้ำสาธารณะของหมู่บ้านส่วนอาชีพอื่น ๆ คือ ค้าขาย รับจ้างและเลี้ยงสัตว์ สัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของหมู่บ้านคือ ไก่ สุกร โค และกระบือ ในปัจจุบันกลุ่มหนุ่มสาวมักจะเดินทางเข้าไปทำงานโรงงานในแหล่งอุตสาหกรรมของ

ประเทศ มีบางกลุ่มที่เดินทางไปทำงานที่ต่างประเทศ ส่วนมากจะเป็นกลุ่มในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พัฒนาการของป่าชุมชน

แต่เดิมสภาพป่าบริเวณบ้านสันหลวงมีความอุดมสมบูรณ์มาก โดยเฉพาะด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของหมู่บ้านซึ่งติดกับภูเขาซึ่งเป็นป่าเบญจพรรณต่อมาป่าสภาพป่าถูกบุกรุกทำลายลงอย่างรวดเร็วทั้งจากรายกรในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงจนเป็นเหตุให้สภาพป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ในอดีตเสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ โดยการบุกรุกแผ้วถางเป็นที่ทำกิน ตัดต้นไม้ไปใช้ประโยชน์ซึ่งชาวบ้านได้รับผลกระทบจากความแห้งแล้ง สัตว์ป่า ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย อากาศร้อน เกิดไฟป่า ทำให้รายกรบ้านสันหลวงสามัคคีเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้จึงร่วมใจกันในการอนุรักษ์และรักษาป่าผืนนี้เป็นชุมชนช่วยกันเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำ ที่ไหลผ่านหมู่บ้านประมาณปี พ.ศ. 2534 คณะกรรมการหมู่บ้านได้ร่วมกันกันพื้นที่ด้านทิศตะวันออกหมู่บ้านเป็นพื้นที่ป่าสงวนของหมู่บ้าน โดยมีกฎข้อห้ามมิให้รายกรทั้งในและนอกหมู่บ้านเข้าไปตัดต้นไม้ในพื้นที่ดังกล่าวเป็นอันขาด

ปี พ.ศ. 2540 หมู่บ้านได้เข้าร่วมโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสครองราช ปีที่ 50 เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ร่วมกันปลูกป่าฟื้นฟูสภาพป่าไม้ถวายเป็นราชสักการะ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนและนักเรียนรู้จักคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ และถวายเป็นราชสักการะ โดยระหว่างดำเนินการมีนายพรเทพ เทศทอง เจ้าพนักงานป่าไม้ 5 เจ้าหน้าที่ประจำแปลงปลูกป่า FPT 55/4 ประจำสำนักงานป่าไม้เขตเชียงราย เป็นผู้ประสานงาน ปี 2541 ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัด กิจกรรมการปลูกป่าในเขตอนุรักษ์โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ ฯ ระยะที่ 1 (พ.ศ.2540 - พ.ศ.2541) เนื่องจากหมู่บ้านและโรงเรียนได้ร่วมกันดูแลรักษาป่าอย่างจริงจังจึงเกิดแนวความคิดของรายกรในหมู่บ้าน ซึ่งเกิดความตระหนักและความสามัคคีของชาวบ้านในหมู่บ้านในการเข้าร่วมโครงการครั้งนี้ มิใช่เกิดจากการบังคับหรือราชการบอกร่วมกันทำ และในปี พ.ศ. 2541 ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับภาคเป็นตัวแทนเข้าประกวดในระดับประเทศ โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติระยะที่ 2 (พ.ศ.2541 - พ.ศ.2545) ใน พ.ศ. 2541 ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ ประเภทพื้นที่ป่าในสถานศึกษาแปลงขนาดเนื้อที่ปลูกตั้งแต่ 1 -10 ไร่ ได้รับเข็มทองพร้อมโล่เกียรติยศ ซึ่งการได้รับรางวัลชนะเลิศทั้ง 3 ครั้งนี้สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวบ้านสันหลวงสามัคคีทำให้เกิดขวัญและกำลังใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น ป่าชุมชนบ้านสันหลวงเป็นป่าชุมชนแบบดั้งเดิมและปลูกป่าเพิ่มในภายหลัง ภูมิประเทศเป็นป่าค่อนข้างราบมีเนินเขาเตี้ยและมีเขาสูงทางทิศตะวันตก ทิศตะวันออกและทิศใต้ ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผสมเต็งรังประกอบด้วยไม้มีนาชนิด เช่น สัก ยมหอม

ตีนนก ตะแบกใหญ่ มะแฟน ประดู่ มะค่าโมง มะม่วงป่า เปล้าใหญ่ กระบก ตะคร้อ จิงชัน ตั้วขน เหียง ตะเคียน กอแลน พุงและไผ่ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนสมุนไพรและผักกินได้อาทิเช่น หน่อไม้ ผักกูด ผักหวาน ข่า จิง ปุเลย กระชาย เห็ดคำ เห็ดโคน เห็ดถ่าน ห้อสะพายควาย รวงจืด เป็นต้น จำพวกสัตว์ป่าที่พบเห็นเป็นสัตว์ขนาดเล็กถึงขนาดกลางเช่น ไก่ป่า ไ้ ไ้ ตุ่น กระรอก กระแต หนู งู และนกชนิดต่าง ๆ

คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี ประกอบด้วยคณะกรรมการที่คัดเลือกโดยชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยมีผู้ใหญ่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เปา คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้รักษาความสงบภายในหมู่บ้าน รวม 16 คน คณะกรรมการที่ปรึกษา 4 คนมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชนแห่งนี้ โดยร่วมกันตรวจดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยเฉพาะฤดูแล้งทำแนวกันไฟ ทำถนนลูกรังรอบ ๆ ป่าชุมชน ปลูกป่าเพิ่มเนื้อในวันสำคัญทางศาสนามีพิธีบวชป่า มีการดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่องราษฎรทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลและรักษาป่าด้วยเนื่องจากราษฎรในหมู่บ้านมีจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน ดังนั้นหากมีการกระทำผิดเกิดขึ้นคณะกรรมการสามารถรู้ได้อย่างรวดเร็ว

การสร้างระเบียบและการจัดการป่าชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านตั้งกฎและกติกาคควบคุมกันเองขึ้นนี้เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบ ซึ่งได้แก่

- ห้ามมิให้ตัดไม้ทำลายป่าตัดไม้ทำลายป่าทุกชนิดในพื้นที่ป่าชุมชน หากไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืนปรับตั้งแต่ 500 บาท และยึดของกลางหากตกลงตามกฎของหมู่บ้านไม่ได้ให้นำตัวส่งเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องดำเนินการกฎหมายต่อไป
- ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด
- อนุญาตให้เก็บของป่า โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย แก่ต้นไม้ในป่า
- ห้ามบุกรุกแผ้วถางทำการเกษตรในพื้นที่ป่าชุมชน
- ห้ามจุดไฟเผาป่าผู้ฝ่าฝืนปรับเทียบปรับปรับตารางวาละ 200 บาท
- กรณีที่คณะกรรมการป่าชุมชน ฝ่าฝืนกฎระเบียบป่าชุมชนถูกลงโทษเป็นสองเท่า

4.2 รูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี

ขั้นตอนและวิธีการในการจัดการป่าบ้านสันหลวงสามัคคี ก่อนมีการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคีมีการประชุมจัดตั้งกรรมการร่วมกันออกกฎระเบียบป่าชุมชน จากนั้นก็ให้ความรู้กับชาวบ้าน และจัดทำโครงการนำเสนอตามขั้นตอนจากการสนทนากลุ่มและสอบถาม

คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี ที่ใช้หลักการของกรมป่าไม้และคณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านร่วมกับโรงเรียนบ้านสันหลวงสามัคคีได้ทำโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชปีที่ 50 พื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 25 ไร่ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ที่มีอยู่เดิมและเข้าร่วมโครงการในปี พ.ศ.2537 เป็นการปลูกเพิ่มอีกจำนวน 10 ไร่ ปลูกบริเวณทิศตะวันตกของโรงเรียนบ้านสันหลวงสามัคคี ซึ่งทางโรงเรียนและชาวบ้านจะดูแลรักษาป่าร่วมกันพื้นที่ป่าชุมชนที่มีอยู่เดิม ได้กำหนดเขตป่าชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันสามารถหาของป่าได้ โดยไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ ทำแนวป้องกันไฟ ทำถนนลูกรังโดยรอบ เพื่อป้องกันการบุกรุกที่ทำกินของชาวบ้านการจัดทำโครงการพื้นที่ป่าชุมชนมีวัตถุประสงค์ คือ ต้องการรักษาแหล่งต้นน้ำลำธารที่เป็นแหล่งชีวิตของชาวบ้าน เพื่อรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อสนองประโยชน์ตามวิถีชีวิตคนในชุมชนให้สืบทอดไปอย่างยั่งยืน

จากหลักฐานที่คณะกรรมการป่าชุมชนร่วมกันนำแผนที่แสดงให้เห็นพื้นที่ป่าชุมชนอย่างชัดเจน มีการพัฒนาบำรุงรักษาป่าชุมชนของหมู่บ้านของหมู่บ้านร่วมกันดูแลพัฒนา เนื่องในวันสำคัญของศาสนาและวันสำคัญอื่น ๆ มีกิจกรรมปลูกป่า เลี้ยงผีดินน้ำ กิจกรรมบวชป่าการทำแนวกันไฟแล้ววางอย่างต่อเนื่อง และมีบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของป่าชุมชนอย่างเคร่งครัดเพื่อให้การรักษาป่าชุมชนเป็นไปอย่างได้ผล จะเห็นได้ว่าพื้นที่ของป่าชุมชนอยู่บริเวณทิศใต้ของหมู่บ้านอยู่บริเวณด้านหลังของโรงเรียน ซึ่งอยู่บนภูเขา ป่าชุมชนที่มีอยู่เดิมชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าได้ เช่นการหาเห็ด และหน่อไม้ สมุนไพรแต่จะต้องไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้านสันหลวงสามัคคี ทางคณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดวางระเบียบข้อตกลงรักษาป่าชุมชนประกอบด้วยหมวดที่ 1 วัตถุประสงค์ หมวดที่ 2 การใช้ประโยชน์ หมวดที่ 3 ข้อห้าม หมวดที่ 4 การลงโทษ หมวดที่ 5 การอนุรักษ์และฟื้นฟู

หมวดที่ 1 วัตถุประสงค์ แสดงให้เห็นการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนอย่างชัดเจน ป่าชุมชนแปลงที่ 1 อยู่ติดอาณาเขตของโรงเรียนบ้านสันหลวงสามัคคีมีพื้นที่ประมาณ 20 ไร่เศษ ป่าชุมชนแปลงที่ 2 อยู่ตรงข้ามกับป่าชุมชนแปลงที่ 1 ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยมีทุ่งกึ่งคอกควายคั่นตรงกลางมีพื้นที่ประมาณ 25 ไร่ เศษ

หมวดที่ 2 การใช้ประโยชน์ได้กำหนดข้อห้ามการใช้ประโยชน์จากป่า อาทิเช่น 1. การห้ามตัดโค่นต้นไม้ 2. ห้ามล่าสัตว์ 3. ห้ามมิให้จุดไฟเผาป่าทั้ง 2 แห่งเด็ดขาด 4. ห้ามบุกรุกแผ้วถางทำการเกษตรในพื้นที่ป่าชุมชน 5. ห้ามทิ้งขยะบริเวณป่าชุมชน

หมวดที่ 3 กรณีข้อห้าม ห้ามตัดโค่นต้นไม้เพื่อแปรรูปเป็นการมุ่งอนุรักษ์ห้ามบุกรุกแผ้วถางป่า ห้ามจุดไฟเผาป่า เป็นการช่วยรักษาสภาพป่าให้คงความสมบูรณ์และยังเพิ่มเติมในด้านลดภาวะมลพิษที่อาจเกิดขึ้น เช่นห้ามทิ้งขยะในลำห้วย ห้ามล้างถังสารเคมี หรือเป็นการอนุรักษ์สัตว์ป่า

หมวดที่ 4 การลงโทษได้ดำเนินการตามข้อห้าม ซึ่งเป็นโทษที่ชุมชนต้องปฏิบัติหากเป็นคณะกรรมการกระทำผิดจะถูกลงโทษปรับเป็น 2 เท่า ของค่าปรับการปรับกระทำต่อในที่ประชุมของทุกคนในหมู่บ้าน หากไม่ยอมหรือไม่จ่ายค่าปรับจะถูกจำคุกและดำเนินการส่งให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองเพื่อดำเนินการตามกฎหมายบ้านเมืองต่อไปเงินค่าปรับที่ได้ จะนำมาเป็นค่าดำเนินการบำรุงรักษาป่าชุมชนต่อไป

หมวดที่ 5 การอนุรักษ์และฟื้นฟู จะสอดคล้องกับปัญหาของป่าชุมชน จำนวนพื้นที่ป่า รวมถึงการจัดการน้ำที่มาจากป่า และรักษาให้สมบูรณ์ ให้มีปริมาณพอเพียงกับการอุปโภคบริโภค คณะกรรมการมีหน้าที่ประสานความร่วมมือกับสมาชิกเขตในรับผิดชอบในการร่วมปลูกป่า เพื่อฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม ในวันสำคัญ ๆ เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น

คณะกรรมการป่าชุมชนได้ช่วยกันกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชนและได้ปรับปรุงมาเรื่อย ๆ เนื่องจากการฝ่าฝืนกฎระเบียบจากคนนอกชุมชนมีมากขึ้น ปัจจุบันยังมีชาวบ้านบางคนทำไร่เลื่อนลอยบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนไปบ้าง เมื่อคณะกรรมการตรวจพบมีมติให้ทำต่อไปก่อนเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วให้ออกไป แล้วปลูกต้นไม้ทดแทนพื้นที่การบุกรุกทำลายป่าเป็น 2 เท่า ของจำนวนป่าไม้ที่ถูกทำลาย เขตป่าชุมชนยังมีชาวบ้านบางคนลักลอบตัดไม้ ล่าสัตว์ สาเหตุที่แก้ไขไม่ได้คือมีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นมาลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ในเขตป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนมีหน้าที่ในการพิจารณาอนุญาตให้มีการตัดไม้ออกจากป่าใช้สอยมาใช้ประโยชน์พิจารณาในที่ประชุม อนุญาตตามความเหมาะสมเป็นกรณีไปการกำกับดูแล รักษาป่าชุมชนและแนวเขตป่าชุมชน โดยเดินตรวจและรักษาฟื้นฟูป่าในบริเวณป่าชุมชนของหมู่บ้านตามความเหมาะสมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้งพิจารณาลงโทษผู้กระทำผิดกฎระเบียบป่าชุมชนอย่างยุติธรรมประสานงานในการนำสมาชิกในเขตรับผิดชอบร่วมมือกันทำการป้องกันและดับไฟป่า เข้าร่วมประชุมผลการดำเนินการป่า ในที่ประชุมหมู่บ้านทุกเดือนโดยแทรกในวาระการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านร่วมกับชาวบ้านในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน ได้ร่วมการวางแผนในการปลูกป่าในวันสำคัญ สรุปว่า การวางกฎระเบียบมีเป้าหมายในการอนุรักษ์ป่าชุมชนให้เป็นแหล่งลำธาร ปลูกป่าเพื่อเป็นราชสักการะให้มีการใช้ประโยชน์จากไม้ใช้สอย อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า หางของป่าหน่อไม้ เห็ด สมุนไพรเพื่อการยังชีพในชุมชนเท่านั้น ดังนั้น ชาวบ้านต้องช่วยกันดูแล โดยการแต่งตั้งตัวแทนเข้ามาในบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคีกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟู

สภาพป่าในปัจจุบันและอนาคตว่ากิจกรรมที่จัดในปัจจุบันมี ทำแนวเขตป่า การปลูกป่า ทำแนวกันไฟ เลี้ยงผีเหมืองฝาย เลี้ยงผีขุนห้วย พิธีบวชป่า กิจกรรมการปลูกป่าจะทำในวันสำคัญ ๆ ซึ่งจัดขึ้นทุกปี หลังจากการช่วยบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง ป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคีได้รับการสนับสนุนกล้าไม้จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชาวบ้านในบ้านสันหลวงสามัคคีมีความภาคภูมิใจในความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ ระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ ผลของการได้รับรางวัลทำให้ประชาชนบ้านสันหลวงสามัคคีมีความมุ่งมั่นในการที่จะดำรงดูแลรักษา พื้นที่ป่าให้มีพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นช่วยกันสอดส่องดูแลการตัดต้นไม้ทำลายป่า ปฏิบัติตนตามกฎหมายระเบียบอย่างเคร่งครัดและให้ป่าชุมชนอยู่อย่างยั่งยืน สืบต่อไปปลูกฝังจิตสำนึกให้ชาวบ้านและเยาวชนมีใจรักต้นไม้และหวงแหนทรัพยากรป่าไม้

สรุปได้ว่าการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี คณะกรรมการป่าชุมชนได้มีการจัดกิจกรรม เช่น การปลูกป่าทดแทน การปลูกป่าเพิ่มเติมในพื้นที่ว่างเปล่า การทำแนวเขตป่า การทำถนนลูกรังล้อมรอบแนวเขตป่า การออกสำรวจติดตามสภาพป่า และได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่อง การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเพาะพันธุ์กล้าไม้ จังหวัดเชียงราย ป่าไม้อำเภอพญาเม็งราย มูลนิธิพัฒนาสตรีภาคเหนือ วาย เอ็ม ซี เอ เชียงราย ศูนย์ประสานงานสิ่งแวดล้อมจังหวัดเชียงราย องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เป่า โรงเรียนบ้านสันหลวงสามัคคี

ผลที่ได้รับจากการจัดการป่า ได้ใช้เหตุผลตามโครงการที่ขออนุมัติไว้ว่าต้องการถวายเป็นราชสักการะ ในพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นเพื่อสร้างระบบนิเวศ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ทำแนวกันไฟป่า ทำแนวเขต เพื่อป้องกันการบุกรุกแผ้วถางป่าชุมชน เพื่อที่จะได้อนุรักษ์ป่าชุมชน และสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวบ้านบ้านสันหลวงสามัคคีสืบต่อไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การจัดการป่าชุมชน โดยการให้เจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นและองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โรงเรียน ได้สร้างความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนเป็นอย่างดี ก่อให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนที่อยู่อาศัยและสืบต่อไปยังลูกหลานซึ่งเป็นเยาวชนสำคัญของชาติในอนาคต

4.3 ชุมชนบ้านสันสามัคคี

ประวัติความเป็นมาและลักษณะทางภูมิศาสตร์

บ้านสันสามัคคี หมู่ที่ 9 ตำบลพญาเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงรายแยกออกจากบ้านสันหลวงสามัคคี หมู่ที่ 8 เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งขึ้นมาประมาณ 27 ปี มีการผสมผสานระหว่าง

คนที่อพยพมาจากหลายพื้นที่หลาย ๆ หมู่บ้านโดยสภาพที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ และมีที่ราบล้อมรอบส่วนบริเวณที่ราบเป็นที่นา ซึ่งบุคคลกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่เป็นกลุ่มที่แยกตัวออกจากหมู่บ้านเดิมคือหมู่บ้านทุ่งเจ้าย้ายไปอยู่บ้านสันหลวงสามัคคี แต่เนื่องจากสภาพพื้นที่ทำกินจำกัด ประกอบกับประชากรมีมากขึ้นทำให้การปกครองลำบากและไม่ทั่วถึง จึงอพยพแยกออกจากหมู่บ้านสันหลวงสามัคคี ออกมาตั้งหมู่บ้านใหม่ชื่อว่าบ้านสันสามัคคี

ก่อนที่หมู่บ้านสันสามัคคีก่อตั้งขึ้นมาพื้นที่เดิมมีสภาพเป็นไร่ เช่น ไร่ฝ้าย ข้าว พริก และพื้นที่ทางเดินเป็นทางเกวียนส่วนพื้นที่อื่นเป็นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ จำพวกโค กระบือ โดยกลุ่มบุคคลที่ได้อพยพเข้ามากลุ่มแรกคือนายผัด ชมพู่, นายผัด สุริยะ, นายแสง, นายคุณ บุคคลกลุ่มนี้อพยพมาจากบ้านทุ่งเจ้า และจากอำเภอต่าง ๆ เช่น อำเภอเมือง, อำเภอเทิง, อำเภอพาน, อำเภอแม่สาย ของจังหวัดเชียงราย เหตุที่บุคคลเหล่านี้อพยพเข้ามาอยู่เพื่อหาที่ทำกินใหม่ เนื่องจากพื้นที่ทำกินเดิมมีความแออัดของประชากรมากและเพื่อหนีความยากจน อีกทั้งที่ตั้งใหม่ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่บ้าง

ในปี พ.ศ. 2531 นายมานิตย์ ยาวิชัย เป็นผู้ใหญ่บ้าน คนแรกต่อมาในปี พ.ศ. 2532 ได้มีการสร้างวิหารชั่วคราว พร้อมทั้งพักพระสงฆ์ขึ้นบนคอยไถ่ ๆ หมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2542 นายรัตน์ ศรีมูล เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่สอง และในปี พ.ศ. 2544 นายไส หลวงหาญ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านจนถึงปัจจุบัน การตั้งชุมชนบ้านสันสามัคคีเป็นลักษณะเหมือนชุมชนกึ่งชนบททั่วไป คือ มีการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มและกระจัดกระจายในบางส่วนของหมู่บ้าน โดยมีถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ผ่านกลางหมู่บ้าน ถนนลูกรังบางซอย สภาพภูมิศาสตร์ของบ้านสันสามัคคีอยู่ใกล้สภาพพื้นที่เป็นเนินเขาเตี้ย ๆ ล้อมรอบไปด้วยที่ราบเป็นที่นาและป่าลักษณะเป็นดินร่วนปนเหนียว ซึ่งค่อนข้างอุดมสมบูรณ์อยู่มีภูเขาลาดจากทิศใต้ทิศตะวันตกซึ่งเป็นภูเขาเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของหมู่บ้าน เช่น ห้วยปลาเก๋ ห้วยอัมช้าย ห้วยอัมชวา ห้วยจ้าว น้ำเลียบ น้ำเฮี้ย ซึ่งมีน้ำไหลตลอดปีโดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับ บ้านทุ่งเจ้าเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย
- ทิศใต้ ติดกับ บ้านสันหลวงสามัคคี หมู่ที่ 8 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย
- ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านทุ่งเจ้าเหนือ หมู่ที่ 13 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย
- ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านร่องคือ ตำบลผางาม อำเภอพญาเม็งราย

การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านกับภายนอก มีถนนลาดยาง คอนกรีตเสริมไม้ไผ่เข้าหมู่บ้านห่างจากเชียงรายประมาณ 47 กิโลเมตร แยกทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1152 บ้านหัวค้อย

- บ้านต้าตลาด บริเวณทุ่งเจ้า หมู่ที่ 15

โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ประชากรมีจำนวน 72 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 213 คน เป็นชาย 110 เป็นหญิง 103 คน ส่วนใหญ่เป็นคนเมืองที่อพยพมาจากแหล่งอื่น มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจัดระบบในหมู่บ้านมีทั้งระบบเครือญาติและระบบการปกครองตามระบบราชการ ราษฎรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดสันสามัคคี เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ.2532 ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่อง บาป บุญ คุณ โทษ ประเพณีการทำบุญทอดกฐิน ทานข้าวใหม่ ทำบุญประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีความเชื่อในสิ่งเร้นลับ ที่สืบทอดกันมา เช่น มีการเลี้ยงผีปู่ย่า ผีขุนห้วย ผีเหมืองฝาย สืบชะตาบ้าน ทั้งนี้เชื่อว่าเป็นการคุ้มครองช่วยให้ปลอดภัยอันตรายต่าง ๆ รวมทั้งทำให้การทำมาหากินได้ผลดี

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ประชากรมีฐานะปานกลางและมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คือ ทำนา และทำไร่ ข้าวโพด พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของหมู่บ้านนอกจากข้าวโพดแล้วยังมีส้มเขียวหวาน และลำไยด้วย ซึ่งการเกษตรของชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝนส่วนน้อยที่ใช้ น้ำจากลำห้วยประชากรบางส่วนมีอาชีพรับจ้าง และอาชีพอื่น ๆ เพื่อเสริมรายได้ เช่น การเลี้ยงสัตว์ สัตว์ที่นิยมเลี้ยงไว้เพื่อการค้าและยังชีพ ได้แก่ ไก่ สุกร โค

พัฒนาการป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านสันสามัคคี เป็นลักษณะป่าชุมชนแบบดั้งเดิมชาวบ้านร่วมกันดูแลรักษา สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต เป็นแหล่งอาหาร พืชสมุนไพร และแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยต้นไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากพื้นที่ที่อาศัยตั้งอยู่บนเนินเขา ในฤดูแล้งมักขาดแคลนน้ำที่ดื่ม น้ำใช้ ประชากรอาศัยที่ราบบริเวณเนินเขาทำการเกษตร และมีพื้นที่อีกส่วนหนึ่งเป็นเนินเขาซึ่งทางหมู่บ้านได้สงวนไว้เป็นป่าชุมชนตามโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครองราชย์ปีที่ 50 เมื่อเดือนกันยายน 2539 ที่ผ่านมา สืบเนื่องจากป่าไม้ถูกทำลาย สภาพป่าเหลือน้อย ต่อมาปี พ.ศ. 2539 คณะกรรมการหมู่บ้านเกิดความตระหนักที่จะรักษาป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ร่วมมือกันจัดตั้งกฎและระเบียบควบคุมร่วมกันดูแลรักษา และต่อมาคณะกรรมการหมู่บ้านได้จัดทำโครงการบวชป่าชุมชน เพื่ออนุรักษ์ให้เป็นสมบัติของหมู่บ้าน โดยกันพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 1800 ไร่ เพื่อสำหรับประชาชนได้ใช้ประโยชน์ และรักษาธรรมชาติ

สภาพทั่วไปของป่าชุมชนบ้านสันสามัคคี เป็นเนินเขาและภูเขาอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ ผสมเต็งรังที่คงความสมบูรณ์ประกอบด้วยพรรณไม้หลายชนิด เช่น เหียง เต็งรัง พลวง มะม่วงป่า ตะเคียน กระบก ก่อพะยะ โมกมัน สัก มะกอกป่า ประดู่ เปล้าใหญ่ มะแฟน มะค่าโมง ตะแบกใหญ่ ติ้วขน ตะคร้อ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสมุนไพร และพืชประกอบ

อาหารได้ เช่น เห็ด ปุ๋ย กระจีว ข่า ผักกูด ผักหวาน ผักคิ้ว และหน่อไม้ สัตว์ป่าโดยทั่วไป เป็น สัตว์ขนาดเล็ก เช่น แตน ลิ่น กระจ่าขี้ป่า กระจอก กระจเต หนู งู ไก่ป่า และนกชนิดต่าง ๆ ป่าชุมชน บ้านสันสามัคคี เอื้อประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม คือเป็นแหล่งอาหาร พืชสมุนไพร และเป็น แหล่งไม้ใช้สอยของหมู่บ้านสำหรับกิจกรรมสาธารณะ เช่น ปรับปรุงซ่อมแซมวัดเป็นที่สาธารณ- ประโยชน์ ตลอดจนแหล่งศึกษาพืชสมุนไพร เป็นแหล่งเก็บหาพืช หาของป่าโดยไม่สร้างความเสีย ให้แก่ต้นไม้ในป่าชุมชน โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านสันสามัคคีเป็นผู้รับผิดชอบรวมทั้งการในการ ควบคุมดูแลจัดการป่าชุมชน การปลูกป่า บวขป่าเพิ่ม รวมทั้งการเฝ้าระวังพืช ในโอกาสวันสำคัญ ทางศาสนา และทำแนวกันไฟในช่วงฤดูแล้ง โดยเฉพาะเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน ทำถนน รอบ ๆ ป่าชุมชน เพื่อป้องกันการบุกรุกที่ทำกินของชาวบ้านโดยรอบ ยิ่งไปกว่านั้นชุมชนบ้านสัน สามัคคีได้ตั้งกฎ ระเบียบ กติกา ของหมู่บ้านไว้ คือ ห้ามตัดไม้ในป่าชุมชน ห้ามบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ ป่าชุมชนเพื่อปลูกพืชไร่ ทำสวนหรืออย่างอื่น ห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดบริเวณป่าชุมชน ซึ่งทำความเสีย หายแก่ป่าหากฝ่าฝืนในกรณีจับได้ปรับตามจำนวนต้นไม้ที่ตัดฟัน โดยนับทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ต้นละ 500 บาท ไม้ของกลางและค่าปรับนำไปเก็บไว้เป็นกองทุนเพื่อใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านหรือ กิจกรรมสาธารณประ โยชน์ตามที่คณะกรรมการหมู่บ้านเห็นสมควร

คณะกรรมการป่าชุมชน มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติและรักษากฎระเบียบป่าชุมชนให้ราษฎร บ้านสันสามัคคีปฏิบัติตาม คณะกรรมการบ้านสันสามัคคีประกอบด้วย ประธาน 1 คน รองประธาน 2 คน เลขานุการ 1 คน เกร็ดญิก 1 คน ประชาสัมพันธ์ 1 คน คณะกรรมการ 9 คน กรรมการที่ ปฏิบัติ 6 คน ซึ่งคณะกรรมการทั้ง 15 คน ได้รับคัดเลือกจากชาวบ้าน มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบจัดการ เกี่ยวกับป่าชุมชนโดยร่วมกันเข้าตรวจดูแลรักษาป่า ขอความร่วมมือกับสมาชิกราษฎรในชุมชนใน การป้องกันลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ กำหนดระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการควบคุมดูแลประ โยชน์ การจัดการป่าชุมชนทำแนวป้องกันไฟ ปลูกป่าเพิ่มและดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เนื่องใน วันสำคัญทางศาสนา มีพิธีเลี้ยงผีขุนห้วย ผีเหมืองฝาย ราษฎรในหมู่บ้านมีส่วนในการดูแลรักษา มี จิตสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกันในการอนุรักษ์ป่าชุมชนของหมู่บ้าน

การจัดการป่าชุมชนคณะกรรมการหมู่บ้านได้ตั้งกฎ กติกา ควบคุมตนเอง ทั้งเพื่อให้เกิด ความเป็นระเบียบ ได้แก่

- ห้ามมิให้ตัดไม้ทำลายป่าทุกชนิด ในพื้นที่ป่าชุมชน ผู้ฝ่าฝืนเปรียบเทียบปรับต้นละ 500 บาท และยึดของกลางเป็นของส่วนรวม
- ห้ามบุกรุกแผ้วถาง ทำการเกษตรในพื้นที่ป่าชุมชน
- ห้ามจุดไฟเผาป่า ผู้ฝ่าฝืนเปรียบเทียบปรับตารางวาละ 200 บาท

- ห้ามนำไม้ล้ม ไม้นอน ขอนไม้ ราก ไม้ ของป่าทุกชนิดออกนอกบริเวณป่าชุมชนผู้ใดฝ่าฝืนเปรียบเทียบปรับตั้งแต่ 500 บาท
- กรณีคณะกรรมการป่าชุมชนฝ่าฝืนกฎระเบียบป่าชุมชนจะถูกลงโทษเป็นสองเท่า
- ห้ามล่าสัตว์ในเขตป่าอนุรักษ์

สรุปแล้วข้อมูลพื้นฐานทำให้ทราบว่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคีอยู่ห่างจากตัวอำเภอและจังหวัด ไม่มีรถประจำทางที่เข้าหมู่บ้าน ต้องใช้ยานพาหนะของตนเองเท่านั้นในการเดินทาง ทำให้ค่อนข้างลำบาก ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งชนบท มีป่าชุมชนอยู่ใกล้ บริเวณหมู่บ้าน จากประสบการณ์ป่าไม้ถูกทำลายอย่างรวดเร็วและเกิดปัญหาความแห้งแล้งทำให้ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ซึ่งกำลังจะเสื่อมโทรมและหมดไป จึงทำให้ประชาชนทั้งสองหมู่บ้านร่วมแรงร่วมใจกันที่ปลูกป่าเพิ่มเพื่อถวายเป็นราชสักการะและผลแห่งความสำเร็จของการได้รางวัลชนะเลิศระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ ทำให้ชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคี มีการจัดตั้งกฎระเบียบการใช้ป่าชุมชนอย่างเคร่งครัดเพื่อให้ป่าชุมชนจะได้สืบต่อไป

4.4 รูปแบบการจัดการป่าชุมชนบ้านสันสามัคคี

จากการสนทนากลุ่มคณะกรรมการป่าชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษาและหมู่บ้านใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบจากสภาพพื้นที่ป่าลดลงเกิดไฟป่า ดินเสื่อมสภาพ และปริมาณน้ำลดลงแห้งแล้ง ซึ่งผลกระทบ ต่อทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำ สังคมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนพอสรุป ดังนี้

บ้านสันสามัคคีตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย มีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ มีที่ราบล้อมรอบ สลับกับเนินเขาห้วยน้ำลำธารหลายสาขา จึงมีการเกษตรหมุนเวียนตลอดปี มีการทำสวนส้ม สวนลำไยประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้จากการเกษตร ประชากรเป็นคนพื้นเมืองประเพณีวัฒนธรรมแบบชาวไทยล้านนา นับถือศาสนาพุทธ มีวัด มีไฟฟ้า มีประปาหมู่บ้าน มีสหกรณ์ร้านค้า กลุ่มโรงสี กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน กองทุนเงินล้าน กลุ่มผลิตอาหารสัตว์ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษตรกร

การจัดการป่าชุมชนบ้านสันสามัคคี ชาวบ้านมีรูปแบบการโดยตั้งกฎระเบียบของหมู่บ้านขึ้นเพื่อใช้ในการควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อเป็นที่ทำกินบุกรุกเพื่อนำไม้และสัตว์ป่า ที่มีอยู่ในป่าชุมชนมาใช้ประโยชน์จนทำให้เกิดการเสื่อมโทรม ของทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งนับวันจะลดน้อยลงบ้านสันสามัคคีได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้เทคนิคการต่าง ๆ จากองค์กรของรัฐและ

องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือ ผลการศึกษาตามข้อมูล เอกสารหมู่บ้าน แบบสัมภาษณ์ คณะกรรมการป่าชุมชนและผู้นำหมู่บ้าน ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการป่าดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนได้ชี้แจงเนื้อที่ทั้งหมดของหมู่บ้านมี 15,000 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 100 ไร่ เป็นที่ทำเกษตร 2,100 ไร่ เป็นที่อนุรักษ์ประมาณ 11,000 ไร่ และพื้นที่ป่าชุมชนประมาณ 1,800 ไร่

การจัดทำแนวเขตป่าอนุรักษ์โดยทำถนนลูกรังทำเครื่องหมายแนวเขตป่าชุมชนและใช้แนวตามต้นไม้เป็นการแบ่งเขต และมีพื้นที่อีกส่วนหนึ่งเป็นเนินเขาซึ่งทางหมู่บ้านได้สงวนไว้เป็นป่าชุมชน ตามโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ปีที่ 50 เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2539 ที่ผ่านมา การรักษาพื้นที่ป่าเพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศและความหลากหลาย เพื่อสนองการใช้ประโยชน์ตามวิถีชีวิตคนในชุมชน ให้สืบทอดอย่างยั่งยืน มีหลักฐานการทำแผนที่แสดงให้เห็นการแบ่งเขตป่าชุมชนอย่างชัดเจน โดยได้จัดทำไว้ร่วมกับป่าไม้จังหวัดเชียงราย พัฒนาชุมชนอำเภอพญาเม็งราย แล้วจัดตั้งแผนที่ไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านสันสามัคคี ป่าชุมชนบ้านสันสามัคคีชาวบ้านเน้นการอนุรักษ์มากกว่าการใช้สอย

การกำหนดระเบียบ ข้อบังคับ คณะกรรมการป่าชุมชนของหมู่บ้านได้กำหนดกฎระเบียบป่าชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมและปรับปรุงมาเรื่อย ๆ คณะกรรมการป่าชุมชนมีการปรับเปลี่ยนบ้างตามเห็นสมควร ในปัจจุบันจำนวนประชากรในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นมีการบุกรุกเพื่อทำที่ทำกิน การใช้ประโยชน์จากป่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ถูกลักลอบตัดมากขึ้น จะสังเกตเห็นว่าคนในชุมชนและนอกชุมชนละเมิดกฎระเบียบกันอยู่คณะกรรมการป่าชุมชนได้แก้ปัญหาโดยการเพิ่มรายละเอียดในกฎระเบียบและค่าปรับเป็นสองเท่า และเพิ่มค่าปรับสูงขึ้นตามรายละเอียด ดังนี้

1. ชาวบ้านได้ร่วมกันทำแนวเขตรอบพื้นที่ป่าชุมชนต้องการที่จะจัดการอนุรักษ์ไว้ ปั้นพื้นที่ป่า เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำวัดอุปพระสงฆ์หลัก จำนวน 1,100 ไร่และพื้นที่ป่าที่สามารถเก็บของป่าได้แต่ต้องไม่เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรป่าไม้ จำนวน 1,800 ไร่

2. การกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านสันสามัคคี หมู่ที่ 9 ชุมชนได้สร้างข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในรูปกฎระเบียบของหมู่บ้านไว้ 2 ประเภท ดังนี้

ก. พื้นที่ป่าในการอนุรักษ์

1. ห้ามตัดไม้และทำไร่ในเขตป่าอนุรักษ์บริเวณป่าต้นน้ำดีดขาด
2. ห้ามล่าสัตว์ในเขตป่าอนุรักษ์

3. ห้ามนำขยะมูลฝอย ซากสัตว์ลงในที่สาธารณะและแม่น้ำลำธารในเขตป่าอนุรักษ์
 4. ห้ามนำกระแสไฟฟ้ามาจับปลาตลอดลำห้วยในเขตป่าอนุรักษ์
- ข. กฏระเบียบว่าด้วยแนวเขตและเครื่องหมาย
1. ผู้ทำลายหรือก่อให้เกิดความเสียหายแนวเขตป่าชุมชนมีโทษปรับครั้งละ 3,000 บาท
 2. ผู้ที่ย้ายเครื่องหมายแนวเขตป่าชุมชนมีโทษปรับครั้งละ 3,000 บาท
 3. เงินค่าปรับนำเข้ากองทุนป่าชุมชนบ้านสันสามัคคี
- ค. กฏระเบียบบ้านสันสามัคคีหมู่ 9

1. ห้ามมิให้ตัดไม้ทำลายป่าทุกชนิดในพื้นที่ป่าชุมชน ผู้ฝ่าฝืนเปรียบเทียบปรับต้น ละ 500 บาท และยึดของกลางเป็นของส่วนรวม
2. ห้ามบุกรุกแผ้วถาง ทำการเกษตรในพื้นที่ป่าชุมชน นอกจากที่มีอยู่ในปัจจุบัน
3. ห้ามจุดไฟเผาป่า ผู้ใดฝ่าฝืนเปรียบเทียบตราบวาละ 200 บาท
4. ห้ามล่าสัตว์ในเขตป่าอนุรักษ์
5. ห้ามนำไม้ล้ม ไม้นอน ขอนไม้ รากไม้ ของป่าทุกชนิดออกนอกบริเวณป่าชุมชน ผู้ใดฝ่าฝืน เปรียบเทียบปรับต้นละ 500 บาท
6. กรณี ที่คณะกรรมการฝ่าฝืนกฏระเบียบป่าชุมชนจะถูกลงโทษเป็นสองเท่ามี

บทกำหนดลงโทษไว้ว่าหากมีผู้แจ้งเบาะแสจะได้รับค่าตอบแทน ร้อยละ 50 เงินที่ได้จะนำไปพัฒนาหมู่บ้านผู้ใดกระทำผิดเกิน 3 ครั้ง จะต้องเสียค่าปรับพร้อมคัดออกจากการเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์พื้นที่ ผู้กระทำความผิดไม่ยินยอมจะนำตัวส่งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองดำเนินคดีต่อไป ผู้ฝ่าฝืนมักจะเป็นคนนอกชุมชนที่ไม่ทราบกฏระเบียบของหมู่บ้าน คณะกรรมการยังมีปัญหาการขาดเงินทุนที่จะเข้ามาสนับสนุน ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนโดยรู้จักกฏระเบียบ คณะกรรมการป่าชุมชนได้กำหนดการตรวจป่ากันปีละ 3- 5 ครั้ง แต่ไม่มี ค่าตอบแทน ค่าความเสี่ยงหรือประกันความปลอดภัยหรืออันตรายที่อาจเกิดขึ้นในขณะที่เข้าไปตรวจป่าในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของชุมชน มีคนลักลอบ ไปนำไม้แห้งเผาถ่าน คณะกรรมการอนุญาตให้ประชาชนในชุมชน หาหน่อไม้ เห็ด สมุนไพร ไปเพื่อจำหน่ายเลี้ยงชีพ แต่ต้องรู้จักการเก็บมาเป็นอาหารหรือยารักษาโรคได้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น หากผู้ใดฝ่าฝืนก็ต้องดำเนินการตามกฏระเบียบของป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการที่ถูกต้องและยังขาดเงินทุนสำหรับค่าพาหนะในการศึกษาดูงานในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของชุมชน

ประเพณีและความเชื่อ ในทุก ๆ ปีจะมีประเพณีเลี้ยงผีต้นน้ำ ผีขุนห้วย ผีเหมืองฝาย และ ผีปู่ย่า ในช่วงก่อนการเพาะปลูกช่วงเดือนพฤษภาคม มีการปลูกป่าเพิ่มดูแล บำรุงรักษา ทรัพยากร ป่าไม้ โดยชาวบ้านในหมู่บ้านจะร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำในหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี สร้างความ รักสมัครสมานสามัคคีในหมู่บ้านเป็นรูปแบบลักษณะเครือข่าย เช่นประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ การบวช งานแต่งงาน งานศพ ซึ่งชาวบ้านจะรวมกลุ่มและช่วยเหลือเกื้อกูลกันจนเสร็จพิธีมีการแบ่ง ปันแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือผลผลิตการเกษตรแทนการค้าขาย มีการร่วมกันเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการ เกษตรซึ่งเรียกว่า การลงแขก เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเชื่อมโยงไปถึง พิธีกรรมทางศาสนาเช่น พิธีกรรมบวชป่าเพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีในการร่วมกันรักษาทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชน

สรุปได้ว่า การกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชนโดยยึดถือตามจารีตประเพณีที่มีอยู่เดิมที่มี เป้าหมายในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในแหล่งต้นน้ำลำธาร เพื่อใช้ในการเกษตรและให้มีการใช้ ประโยชน์ที่จำเป็นเพื่อการยังชีพเฉพาะในชุมชนเท่านั้น ดังนั้นชาวบ้านทุกคนต้องช่วยดูแล และ จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนสมาชิกในชุมชนที่ผ่านการคัดเลือกเข้ามามีบทบาทใน การดูแลรักษา ร่วมกันกับสมาชิกของชุมชนซึ่งเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงพลังชาวบ้านที่ต้องการ รักษาระบบนิเวศป่าและความหลากหลายทางชีวภาพให้คงอยู่ภายใต้ศกติกาของชุมชนของตน การ ดูแลรักษาป่าและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนจากป่าชุมชนโดยภาพรวมชุมชนเข้มแข็งมากได้ดำเนินการ เองและได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของรัฐในเขตพื้นที่ หน่วยงานของรัฐ เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอพญาเม็งราย เข้ามาทำผลงานตำบลพัฒนาดีเด่นซึ่งหมู่บ้านสันสามัคคี ได้รับ รางวัลดีเด่นถึง 3 รายการ คือป่าชุมชนดีเด่น หมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองดีเด่น ผู้นำอาชีพดีเด่น การดูแลรักษาป่าชุมชนประชาชนในบ้านสันสามัคคีมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ที่ สำคัญให้มีน้ำกิน น้ำใช้ และใช้ในการเกษตรเพื่อเป็นแหล่งศึกษาสมุนไพร ของโรงพยาบาลอำเภอ พญาเม็งรายและเยาวชนในอำเภอพญาเม็งราย

สำหรับขั้นตอนและวิธีการจัดการป่าชุมชนบ้านสันหลวงสามัคคีให้รายละเอียด นอกจากวัตถุประสงค์เพื่อให้คนอยู่กับป่า และใช้ประโยชน์จากป่าโดยไม่ก่อให้เกิดการทำลาย ทรัพยากรป่าไม้ ประชาชนบ้านสันสามัคคียังมีความเชื่อและมีการประกอบพิธีเกี่ยวกับป่าชุมชน คือ พิธีการเลี้ยงผีขุนห้วย การบวชป่า การสืบชะตาบ้าน เลี้ยงผีเหมืองฝาย เลี้ยงผีปู่ย่า กิจกรรมเหล่านี้ เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมป่าชุมชน การพัฒนาป่าชุมชน การป้องกันป่าชุมชนซึ่ง คณะกรรมการและชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเป็นประจำทุกปี ส่วนในการดูแลรักษาและ การจัดการป่าภายใต้กฎระเบียบที่ได้กำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ร่วมกัน

หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกคณะกรรมการทุกคนมาด้วยความสมัครใจ มีใจรักธรรมชาติ โดยไม่มีค่าตอบแทนและสวัสดิการใด ๆ ข้อสำคัญคณะกรรมการต้องมีความเสียสละ และต้องเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับป่าเป็นผู้นำชุมชน มีการแลกเปลี่ยนความรู้โดยการศึกษาดูงานตามที่ต่าง ๆ สามารถนำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงการจัดการป่าชุมชนของตนเองได้ผลที่ได้รับจากการจัดการป่าชุมชนจนก่อให้เกิดความสำเร็จในรูปแบบการจัดการป่าชุมชนหมู่บ้านสันสามัคคี ซึ่งได้รับรางวัลป่าชุมชนดีเด่นของตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย และชนะเลิศการจัดการป่าชุมชนดีเด่นระดับจังหวัดปี พ.ศ. 2546

ความเข้มแข็งของชาวบ้าน มีการประชุมประจำเดือนทุกเดือนเพื่อแจ้งให้ทราบและทำความเข้าใจระหว่างผู้นำชุมชน คณะกรรมการต่าง ๆ ในหมู่บ้านและนำเรื่องป่าชุมชนมาร่วมพิจารณาและแทรกในวาระการประชุมประจำเดือน ได้นำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานมาปรับใช้กับป่าชุมชนของตนเพื่อป่าชุมชนบ้านสันสามัคคีจะเป็นแหล่งเรียนรู้แหล่งสมุนไพรทรัพยากรธรรมชาติให้คนในชุมชนและนอกชุมชนเข้ามาศึกษาเพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกให้คนในชุมชนและนอกชุมชนให้ช่วยกันรักษาป่าและเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่า มีการเข้าร่วมพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันซึ่งถือเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งทุกคนในหมู่บ้านจะต้องนำสมาชิกของครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมด้วยทุกครั้งเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและชุมชนที่อยู่อาศัย การเข้าร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า การบวชป่า การพัฒนา การดูแลรักษา การทำแนวกันไฟถือเป็นแนวปฏิบัติของทุกคนที่จะต้องเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ป่าชุมชนมีสภาพที่สมบูรณ์ซึ่งป่าไม้ถือเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และการหาของป่าที่อยู่คู่กับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านตลอดไป สรุปได้ว่าการสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของต้นไม้ การดูแลรักษาผลประโยชน์ ส่งเสริมการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ที่เสื่อมโทรมให้อุดมสมบูรณ์ดังเดิม ชาวบ้านทุกคนจึงต้องมีส่วนร่วมในการร่วมทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องป่าชุมชนที่จะให้ป่าชุมชนอยู่อย่างยั่งยืน และสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชนที่อยู่อาศัยของตนเพื่อสืบทอดยังลูกหลานต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved